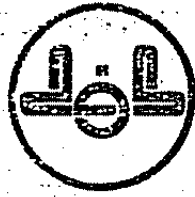

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
YAYINLARI

DİYANET DERGİSİ

(1-4)

DİNİ, İLMİ, EDEBİ ÜÇ AYLIK DERGİ

OCAK - ŞUBAT - MART **1984** CİLT : XX - SAYI : 1

Bilgisayar Vasıtasıyla Sünnet-i Şerifeyi Toplama ve Tasnif için Bir Tasarı [*]

Yazan :
Dr. Abdü'l-azim ed-Deyb

Çeviren :
Dr. Abdullah AYDINLI

Besmele, Hamdele ve Salveleden sonra;
Değerli kongrenin huzuruna, "bilgisayarı", sünneti toplama, tasnif etme ve konularına ayırma hususunda bir tasarı ile çıkıyorum. Bunun, Peygamberimizin (s.a.s.) sünnetine hizmet yolunda atılmış bir adım olmasını; söyleyeceklerimiz, yazacaklarımız ve yapacaklarımız işlerde muvaffak kılınmamızı ümit ederim. Yardımcımız Allah Teâlâ'dır.

I — G İ R İ Ő

Allah'ın İslâm ümmetine bahsettiği Lütüflardan bazıları; Son Peygamber'in (s.a.s.) sünnetini korumak için isnâd sistemini onlara nasib etmesi, onları buna muvaffak kılması ve bu hususta onlara yardım etmesidir. Peygamberin sünneti ise dinin ikinci aşısıdır ve din onsuz ayakta duramaz.

Sünneti toplama, muhafaza etme, tedkik edip zayıfını ayırma konusunda bezledilen samimi gayretlere insafıca bakan kimse, nesillerimizin tevârüs ettiği bu semerenin ardında Allah'ın tevfik, yardım ve ilhamının olduğunu anlamış olur. Zira bilinmektedir ki bütün asî ve ferî meseleler; bilen, takdir eden ve anlayan kimseleri hayrete düşürecek bir dikkatle kaydedilmişlerdir.

Allah, selefimiz büyüklük imamlara sünnet uğrunda çalışma ve gayret etme gücünü verip, onlara, hayret ve şaşkınlık uyandırıcı haberleri bize ulaşan hafızalar bahşetmişti. Bize de şu zamanda böyle bir hayat yaşamayı takdir etti. Öyle bir zamanda yaşıyoruz ki zihinler her tarafa dağılmakta, her an üzücü ve rahatsız edici haberler ortaya çıkmakta, sonunda sınırlar gerginleşmekte, ruhlar hasta olmaktadır. Bunun sonucu ezberleme kabiliyeti ender bir şey halini almış bulunuyor. Artık hafızalar kısa müddetler için, cüz'î ve dağınık ilmi meseleleri ezberleyebilmektedirler.

Ümmetimiz her ne kadar ilim meydanından uzak kalmışsa da şaşkınlık ve gaflet içinde durması doğru olmaz.

Etrafımızdaki insanlara ve eşyaya bakmalı ve hayatımızın her yönü hak-

(*) Bu makale, Katar/Doha'da akdedilen 3. Sîret ve Sünnet-i Nebeviyye Konferansına 26 nolu tebliğ olarak sunulmuştur (Çeviren).

kında asrın başarılarından yararlanmalıyız. Tâki bu teknik başarılar önündeki tavrımız, büyük atalarımızın Yunan, Roma medeniyetleri, Hind ve İran kültürleri önündeki tavırları gibi olsun. Onlar bu medeniyet ve kültürleri reddetmediler. Aynı zamanda onlara boyun da eğmediler. Aksine onları kendilerine muşahhar kılıp İslâmî bir açıdan ele aldılar ve onlara kendi ruh ve renklerini verdiler. Bu şekilde onların önünde boyun eğmiş, şaşkın bir halde değil muzaffer bir halde kaldılar.

Asrın medeniyeti ile bu çıkış noktasından hareketle muamele yapabiliriz: Biz onu kullanacağız, o bizi değil. Biz ona mâlik olacağız o bize değil. Ücret olarak ona mallarımızı vereceğiz fakat ona boyun eğerek ruhtarımızı vermeyeceğiz.

İşte bu şekilde kompitürden veya elektronik beyinden yahut bilgisayardan yararlanabiliriz. Bu âletten; sünnetin bir araya toplanması, korunması, kolay elde edilmesi, hattâ tasnifi ve tedrisi konularında istifade edebiliriz. Ben ilk adım olarak bir tasavvurda bulunmaya veya tasavvur ettiğim plânın ilk projesini vermeye gayret edeceğim. Tatbik sahasına konulması için bu iş henüz bir grup mütehassusa muhtaçtır.

II — Plânın Projesi :

Genellikle araştırmacı aşağıdakilere benzer sorularla veya bunların çoğulla, ekseriyetle de hepsiyle karşı karşıya gelir. Sorular şunlardır:

1. Falan konudaki hadîs-i şerifler nelerdir?
2. Bunlardan her bir hadîsin sıhhat derecesi nedir?
3. Bunların zâhiren zıt gibi görünenleri nasıl te'lif edilir?
4. Bunların müşkil (anlaşılması güç) yönleri nasıl açıklanır?
5. Bunlardaki garib kelimelerle ne kastedilmiştir?
6. Falan hadîsi bize ulaştırıran bütün senedler nelerdir?
7. Baş tarafını bildiğimde bir hadîsi nasıl bulabilirim?
8. Sadece râvisini bildiğimde hadîsi nasıl bulabilirim?
9. Ne lafzını ne de râvisini bilmeyip de yalnız mânâsını bildiğim bir hadîs nasıl bulunabilir? (1).
10. Söz konusu hadîsin râvilerinden her biri hakkında ne denmiştir?
11. Cerh ve ta'dil alimleri, râvilerden birinin durumu hakkında ihtilâf ettiklerinde çözüm nasıl olacaktır.
12. Dahası var: Râvilerden birinin durumu hakkında ihtilâf edilir de ihtilâf edenler râvilerde yer değiştirirlerse hal çaresi nasıl olacak? Şunu demek istiyorum: Meselâ, hadîsin râvilerinden biri hakkında Ebû Hâtim er-Râzi "meçhûl" derken İbn Hibbân "sıka" derse ve aynı hadîsin râvilerinden bir diğeri hakkında ise İbn Hibbân "meçhûl" derken Ebû Hâtim "sıka" derse çözüm nasıl olacak?

(1) Bu soruların bir kısmına, eldeki imkânlar ölçüsünde cevap bulmak için bkz. : **Hadislerin Bulunması ve Tesbit Konusunda Yapılan Çalışmalar**, Abdullah Aydınli, Fikir ve Sanatta Hareket, Sayı : 24, Eylül 1981. (Müt.).

Örnek :

Bu güçlükleri ilmi bir örnek vereceğim. Araştırmacılardan biri bir gün hıcri 5. asırda yaşamış usûl imamlarından birine ait yazma bir eseri okurken O'nun "Yolcu ve malı, Allah'ın koruduğu müstesna, helâktadır." hadisini dellil olarak kullandığını görmüş. Kaynağını vermek için hadisi araştırmaya başlamış fakat o an için bulamamış. Ne "Miftâhu Küñüzi's-Sünne", ne "el-Mu'cemu'l-Mufehres il-Elfâzi'l-Hadisi'n-Nebevi", ne Sünen kitapları, ne de Sahih, Etrâf ve Câmi' tarzındaki eserler onun işine yaramadı. Halbuki hadis kaynak eserlerde olmalıydı. Böylesi bir imamın bu derece bir yanlışlığa içine düşmesi de zannedilemez. Sonradan İbnu'l-Esir'in bu hadisi, "en-Nihâye"sinin (4/98) "Ka-La-Te" maddesinde zikrettiğini görmüş. İşte bu, hadis bulmanın güçlüğüne ortaya koyan bir örnektir ve en basit güçlüklerdendir.

Diğer Hedefler :

Bilgisayarla diğer bazı hedefleri de gerçekleştirmek mümkündür. Meselâ; bütün hadisler toplanır, sıhhat derecelerine göre tertib edilir. Bu şekilde bütün sahih hadisleri toplar (malumdur ki Sahihân bütün sahih hadisleri içine almaz.), onları konularına göre ayırırız. Sonra hasen ve za'if hadisleri toplarız...

III — Tarif ve Açıklama :

Bilgisayar cihazları aynı anda iki iş görürler. Bunlar şunlardır:

1. Bilgileri depo edip saklamak ve ihtiyaç halinde kolayca istifadeye sunmak. Havayolları bürolarının cihazları buna örnek verilebilir. Buralardaki cihazlar; yolcuların isimlerini, yolculuk numarasını, tarihini, saatini, geçeceği hava alanlarını, ekseriya bilet ücretini, ödeme yolunu, yolcu ile hava yolu şirketi arasında aracı olan seyahat acentasını bellemektedirler.

Biz, sınırlı mâlûmat sahibi bir görevlinin bir çok düğmelere hafifçe dokunduğunu, bu şekilde bu cihazın, verilen bütün bilgileri kaydettiğini görürüz. Aylar sonra birisi, depolanan bilgileri istemek için geldiğinde görevli düğmelere yine dokunur. Bunun üzerine, sayfa çevirmeksizin veya rakam araştırmaksızın yahut hataya marûz bırakıcı herhangi bir güçlüğü girmeksizin bilgiler, bütün açıklık ve dakiklığı ile önüne çıkarlar.

Şaşılacak şeydir ki bu bilgiler, Allah'ın dilediği ana kadar uzun zamanlar, hacmi-küçük bu cihazda saklı kalırlar.

2. Bilgileri değerlendirip sınıflandırmak ve bir netice çıkarmak.

Bu, bu cihazın ikinci ve önemli görevidir. Bu hususta bu cihazlar şaşılacak şeyler yapıyorlar. İnsanların elindeki çok küçük cihazlara bir bakmak bile kâfidir. Yüksekliği yarım cm.yi, boyu ve eni 6x10 cm.yi aşmayan bir âlet! Bu âlet! nasıl bir kaç saniye içinde büyük sayıları çarpıyor, bölüyor ve kök sayılarını bilebiliyor. İnsan bu rakamların sadece yazmasına teşebbüs etse yine de karıştırır. Dahası, bu küçük aletlerden, aynı zamanda bilgi depolayanları da var!

Bu aletler kümeleşip birleştiğinde onlardan efsanevi güçte modeller meydana gelir. Onlar elân milyonlarca mekanik ve elektronik ameliye ihtiva eden büyük sanayi kollarında mühendislik merci rolünü ve büyük iş yerlerinde karmaşık deney sonuçlarını tahlil etme görevini ifa etmekte, insanların elde etmekten âciz kalacağı neticelere ulaşmaktadırlar.

Bu aletler, son iki senede büyük gelişme göstermiştir. Öyleki kullanılmaları kolaylaşmış ve onlardan yararlanmak en küçük bir maharet kesbiyle mümkün olmuştur. Bunlar üç şekilde; ya yazılı olarak, ya cihazın ekranı üzerine veya her ikisini beraberce olmak üzere netice verirler.

Üstelik bu cihazlar, neticedeki veya kendilerine sorulan sorudaki hatayı ortaya çıkarıp buna dikkat çekebilmekte ve aynı anda araştırmacı, cihazın kendisine, hata yerindeki cümleyi vermesini isteyebilmekte, parmağını düğmeden kaldırdığında ise, cümle yazılı olarak kendisine çıkarılmaktadır.

IV — Tasavvur ve Plân :

Bu cihazların uzmanları vardır. Bunlara, program yapan mânasına "programcı" denmektedir. İş sahibine, bu programcılardan, cevap almak istediği istekleri veya cihazdan elde etmek istediği şeyleri istemek düşüyor. O zaman istatistikcinin görevi şöyle olur:

1. Cihaza vermek için gerekli ve istenilen bilgileri ayırmak.
2. İstatistikcinin bulup ortaya koyduğu sistem ve sembollere uygun olarak bilgileri programlamak.
3. Bu bilgileri cihaza verip kaydettirmek veya, onların ifadesiyle cihazı bu bilgilerle beslemek.

Diğer Bir Şekil :

Diğer bir durumda iş sahibi bilgisayar uzmanına gelir, yanındaki bilgileri ona verir ve bu bilgilerin verebileceği verileri tasavvur etmeyi ona bırakır. Bilgisayar uzmanı bu durumda ekseriya, iş sahibinin verdiği bilgilerden beklediği verilerin bir kaç katı veriyi (cevabı) ister. Cihaz da yanındaki bilgilerden, her türlü cevap cihazı bu bilgilerle besleme ânında hatıra gelmemiş olsa da, çıkarmaya kâdirdir.

Buna göre Proje Şöyle Olur :

A — Ehliyetli, muktedir ve geniş mütâlaa sahibi hadisçilerden bir iş grubu; bunlarla beraber tefsir, usûl ve kelâm ilmi gibi muhtelif İslâmî ilimler uzmanlarından ve lügat, tarih ilimleriyle yazma eserler ve kültür âlimlerinden bir heyet oluşturulur.

B — Bu mevzulara yakın meselelerde bilgi ve güç sahibi bilgisayar âlimlerinden bir grup oluşturulur. Bunların güvenilir ve dindâr olmaları da lâzımdır.

Birinci grubun görevi aşağıdaki hususlardır:

1. Muhtelif sünnet kitaplarını ve hadislerle eserlere dayanma hususunda sünnet kitapları gibi olanları tamamen toplamak; Rasûlullah'a (s.a.s.) veya sahâbeden birine nisbet edilmesi mümkün olan haberleri bir araya getirmek..

BİLGİSAYAR VASITASIYLA SÜNNET-İ ŞEKİLF EYİ TOPLAMA

Burada, sıhhat derecesi ne olursa olsun bulunan malzemenin hiçbirini terkedilmemelidir.

2. Bütün ricâl kitaplarını; nerede bulunursa bulunsun, cerh ve ta'dil âlimlerinin muhtelif yerlerde verdikleri hükümlerin, söyledikleri sözlerin hepsini tamamen toplamak.

3. Nihâyet ve Garfbeyn gibi, hadis ve eserlerdeki garib kelimelerle ilgili kitapları tamamen toplamak. Hattâ müstakil kitaplarda olmasa da —nerede olursa olsun— bu konuda rivâyet edilen her şeyi toplamak.

4. İbn Kuteybe ve Tahâvî'nin yazdıkları gibi, muhtelifu'l-hadis ve müşkilu'l-hadis konusunda yazılanların hepsini tesbit etmek, bu meselede değişik yerlerde rivâyet edilenlerin hepsini tamamen toplamak.

5. Toplanan bu temel eserin hareke, nokta ve harf yanlışlıkları ile bazı hataları taşımadıklarından emin olmak.

6. Emîru'l-mü'minin fi'l-hadis'ten başlayıp en alt mertebeye doğru, râvilerin lakablarını derecelerine göre tertibe koymak.

7. Hadis çeşitlerini, muhtelif kısımlarından her birinin derecesine göre bir tertibe koymak.

İkinci Grubun Görevi de Şöyle Olacaktır :

1. Birinci grubun işine muvafakat etmek ve bu işin boyutlarını kavramak. Tâki bu, işin özellik ve mahiyetini anlamada kendilerine yardım etsin.

2. Lakab (ünvan) ve mertebelere semboller, onların ifadesiyle "kod"lar koymak ve temeli üzerine cihazı "besleyecekleri" durumun profesini yapmak.

3. Bu durum ve fikirleri birinci gruba münâkâşa etmek.

Bundan Sonra :

İki grup, cihazı "besleme" esnâsında beraber çalışırlar. Burada birinci grup; isimlerin doğru okunması, lafızların sağlamca tesbiti, herhangi bir kelimenin tahrif edilmemesi veya herhangi bir cümlemin düğmemesi yahut herhangi bir rakamın değişmemesini sağlar. Ve iki grup, açıklandığı şekilde aşağıdaki hususları kaydederler:

1. Bütün rivâyetleri ile, Resûlullah'a (s.a.s.) nisbet edilen her hadis ve sahâbeden gelen her eser.

2. Bütün tarifleriyle hadisin senedi.

3. Hadis râvilerinden her birinin neseb ve hayatı.

4. Ta'dil edenler ister ittîfak etsin ister ihtilâf etsin, her râvî hakkında cerh ve ta'dille ilgili söylenen sözler.

5. Hadisin garib kelimelerinin açıklanması hususunda söylenenler.
6. Anlaşılma güçlüğüne bulunduğu yerde hadisin müşkilini hal hususunda söylenenler.
7. Te'aruz halinde te'lif ve cem' hususunda söylenenler.
8. Nâsîh ve mensûh hakkında söylenenler.

V — Çalışmanın Merhaleleri :

Komisyonu oluşturup işini bitirmeden önce aşağıdaki şeylerle işe başlamak mümkündür :

1. Cihazın cinsini ve hacmini belirtmek. Bereket versin ki bu, orta cinsden veya ortadan aşağı cinsden bir şey olacak. Hâlihazırda ise, hafızası milyonlarca kelime alabilen orta cinsden cihazlar var.

2. Beraberinde bir veya daha fazla hadîsci yahut islâmiyatçı bulunan bu mevzuda ehliyetli bir programcı ve tamamen matbaa âletine benzeyen "cihaz harfleri"ne göre yazmayı öğrenmesi için bir tekniker ile anlaşmak.

3. Cihaz önce sahihân ile beslenir. Sonra Kütüb-i Sitte'nin geri kalanı verilir. Cihaz başta basit sorulara cevap vermede kullanılabilir. Bu durumda o, Kütüb-i Sitte'yi senedleriyle beraber ezberleyip de herhangi bir kelime veya mevzu sayısı hakkında istatistik bilgi verebilen bir adam gibi olmuş olur.

4. Cihazı beslemeye sürekli devam etmekle ondan, araştırmacının istediği her bilgiyi almamız mümkün olur.

İşte beklediklerimizden nümûneler:

VI — Sonuçlar ve Umutlar :

Bu iş bittiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşmayı bekleyebilirim:

1. Örneklerini sunmuş olduğum basit sorulara kolayca ve aynı zamanda dikkatle cevap vermek.

2. Diğer araştırmalar ve ihtimallerin önüne imkân açmak. Buna, bu hayret verici cihaz yardım edecektir. Bu cihaz bize, insanın normal çalışmasıyla ulaşması mümkün olmayan istatistik sonuçlar verebilecektir. Meselâ:

A — Herhangi bir şehir veya bölge ahalisinin (Şamîların, Iraklıların, Mekkelilerin) rivâyet ettikleri hadîsler.

B — Bir sahabinin, iki sahabinin, üç sahabinin... Resûlullah'dan naklettikleri hadîsler.

BİLGİSAYAR VASITASIYLA SUNNET-İ ŞERİFİYİ TOPLAMA

C — Meselâ Ebû Hureyre'nin İbn Abbâs'la, sonra İbn Abbâs ve İbn Ömer'le müstereken rivâyet ettikleri hadislerin sayımı.

D — Bazı râviler özellikle belirli bir konudaki belirli hadisler mi rivâyet ettiler.

E — Sahih hadislerin kelimelerinin ve her kelimenin kaç defa geçtiğinin tam sayımı. Bu suretle mevzû hadislerin kelimeleri ile sahih hadislerinkilerin mukayesesi yapılarak mevzû hadisleri ortaya çıkarmak mümkün olur mu?

Hakikat şu ki düşünceler sınırlandırılmaz. Araştırmacılar bunun benzeri cevapları çabucak ve kolayca alınca farklı, çeşitli araştırma ve tasavvurlar ortaya koyabileceklerdir.

VII — Sakıncalar ve Endişeler :

Bu plâna karşı şu korkular ileri sürülebilir:

1. Bu plân ihtimamları dersden, tahsilden ayıracak, değerli kitaplardan kesecek ve, bilgisayarın vereceği not fişleri ile ömür geçirtecektir.

2. Bu plânın faydası az olacaktır. Şöyleki; bilgisayarın semeresi bir üniversiteye, veya kendilerinde bilgisayar bulunan bir gruba, en iyimser düşünceyle bilgisayarın bulunduğu şehre münhasır kalacaktır.

3. Bu iş hataya marûzdur. Herhangi bir hata da tekrar edip duracak, üzerine hüktümler bina edilecek, halbuki bu hatayı ortaya çıkarmak mümkün olmayacaktır.

Bu endişelere şöyle cevap verebiliriz :

Cihaz, ihtimamları dersden, tahsilden ayırmayacaktır. Bilakis aksi olacaktır: Araştırmacı araştırma ve ders yolunu dümdüz bulacaktır. Aynı şekilde bu cihaz aslı kitab ve kaynaklardan müstağni de kılınacaktır. Aksine, hadisin bab ve numarasını yahut sayfa ve cildini verince, bu eserlere yol açmış olacaktır.

Hadislerin ezberlenmesinden yüz çevirmeye gelince, takdir Allah'ındır, bu zaten olmuştur. Yoksa, Allah aşkına, bana söyleyin; günümüzde, bırakın hâfızı, muhaddis sıfatını kaç müslüman âlim taşır? Hadîs usûlî âlimlerinin belirttiği şekilde kaç müslüman âlim bu sıfatı haizdir?

İkinci endişeye gelince: Bunun işi çok kolaydır. Şöyleki; bu cihazlar bugün kendilerindeki bilgileri çok basit ve çok ucuz kaset şeritlerine kaydetmektedirler. Nerede olursa olsun, bir âleti alıp diğer bir cihaza takmak mümkündür. Cihaz bu şekilde aynı cevapları verebilecektir. Hatta her araştırmacının bir şerit edinmesi de mümkündür. İhtiyaç ânında cihazın bulunduğu bir yere gider ve basit bir kayıt cihazı gibi onu kullanabilir.

Son endişenin cevabı çok daha basittir: Bu işin kaideleri, gerçekten kolay müracaat yolları vardır. Her bir hatanın, bir müddet sonra da olsa, tashihi mümkündür. Ayrıca cihaza verilen şeylerin bir kısmını "ekran" üzerine geri alıp, ondaki hatayı düzeltmek de mümkündür. Filhalkı bu, programcıya bilgileri verecek komisyonun en mühim görevlerindedir.

